

Пітюлич М.М., Стегура В.В.

УПРАВЛІННЯ ГРОШОВИМИ ПОТОКАМИ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Стаття присвячена для визначення ролі і місця грошового потоку в системі фінансів підприємства, з'ясовані сутність і принципи управління грошовими потоками підприємства та розкрито їх види. Проведено аналіз грошових потоків підприємства, виходячи з існуючої методики складання звітності про рух грошових коштів, а методики аналізу грошових потоків у розрізі операційної, фінансової та інвестиційної діяльності підприємства. Досліджено методичні основи оптимізації грошових потоків та розглянуто напрями вдосконалення управління грошовими потоками підприємства.

Ключові слова: грошовий потік, операційна діяльність, фінансова діяльність, позитивний грошовий потік, негативний грошовий потік, чистий грошовий потік.

ВСТУП

Процес переходу України до якісно нової форми економічних відносин, що базується на ринкових принципах ведення господарства, зумовив необхідність розробки теоретичних та практичних положень щодо управління грошовими потоками підприємства. Здійснення практично всіх видів фінансових операцій підприємства опосередковане рухом грошових коштів у формі їх надходження та витрачання. Незбалансованість поступлення грошових коштів із їх витрачанням може призвести до нестачі грошей в окремих періодах та неможливості здійснення розрахунків з постачальниками і кредиторами. Хронічна нестача грошових коштів може стати причиною банкрутства підприємств. Все це відбивається на стані державних фінансів узагалі. Тому питання, пов'язані з управлінням грошовими потоками, є особливо актуальними на сьогоднішній день.

Основна умова вирішення проблеми неплатежів на мікроекономічному рівні полягає в підвищенні ефективності управління фінансами підприємства з акцентом на управління операційними грошовими потоками.

Разом ці фактори обумовлюють актуальність розробки концепції грошового потоку підприємства та оцінки управління операційними грошовими потоками.

Концепція грошового потоку підприємства як самостійного об'єкта фінансового управління ще не одержала достатнього відображення не тільки у вітчизняній, але й у зарубіжній літературі з питань фінансового менеджменту. Прикладні аспекти цієї концепції розглядаються лише у складі питань управління залишками грошових активів, формуванням фінансових ресурсів і антикризового управління підприємством при загрозі банкрутства.

У той же час економічне зростання та підвищення інвестиційної привабливості українських підприємств у процесі реалізації правових, структурних та інституціональних перетворень в економіці країни неможливі без подальшого удосконалення методологічних підходів, практичних важелів управління грошовими потоками та методів їх оцінки, спрямованих на підтримку стратегії адаптації фінансового механізму підприємства до змін ринкового середовища.

1 СУТЬ І ЗНАЧЕННЯ ГРОШОВИХ ПОТОКІВ ПІДПРИЄМСТВА

У процесі виробничо-господарської діяльності підприємств постійно здійснюється кругообіг коштів, тобто вкладення коштів у виробництво з метою виготовлення продукції і отримання виручки від її продажу.

Забезпечення грошових надходжень, які потрібні для відшкодування витрат виробництва й обігу, своєчасного виконання фінансових зобов'язань перед державою, банками та іншими суб'єктами господарювання, формування доходів і прибутку є найважливішою стороною діяльності підприємств. Це пов'язано з тим, що практично всі види фінансових операцій підприємства генерують рух коштів у формі їхнього надходження або витрачання. Такий рух коштів функціонуючого підприємства в часі являє собою безупинний процес і визначається поняттям "грошовий потік".

Концепція грошового потоку підприємства як самостійного об'єкта фінансового управління ще не одержала достатнього відображення не тільки у вітчизняній, але й у закордонній літературі з питань фінансового менеджменту. Прикладні аспекти цієї концепції розглядаються, як правило, лише у складі питань управління залишками грошових активів, управління формуванням фінансових ресурсів і антикризового управління підприємством при загрозі банкрутства. Навіть фінансову звітність, що характеризує рух коштів підприємства в динаміці, відносно недавно введено в систему міжнародних стандартів бухгалтерського обліку.

Разом з тим, грошові потоки підприємства у всіх їхніх формах і видах, а відповідно і сукупний його грошовий потік, безсумнівно є найважливішим самостійним об'єктом фінансового менеджменту, що вимагає поглиблення теоретичних основ і розширення практичних рекомендацій. Це визначається тією роллю, що її управління грошовими потоками відіграє у розвитку підприємства і формуванні кінцевих результатів його фінансової діяльності.

Важлива роль ефективного управління грошовими потоками підприємства визначається наступними основними положеннями:

1. Грошові потоки обслуговують здійснення господарської діяльності підприємства практично у всіх її аспектах. Образно грошовий потік можна уявити як систему "фінансового кровообігу" господарського організму підприємства. Ефективно організовані грошові потоки підприємства є найважливішим симптомом його "фінансового здоров'я", передумовою досягнення високих кінцевих результатів його господарської діяльності.

2. Ефективне управління грошовими потоками забезпечує фінансову рівновагу підприємства у процесі його стратегічного розвитку. Темпи цього розвитку, фінансова стійкість підприємства значною мірою визначаються тим, наскільки різні види потоків грошових коштів синхронізовані між собою за об'ємами і в часі. Високий рівень такої синхронізації забезпечує істотне прискорення реалізації стратегічних цілей розвитку підприємства.

3. Раціональне формування грошових потоків сприяє підвищенню ритмічності здійснення операційного процесу підприємства. Будь-який збій у здійсненні платежів негативно позначається на формуванні виробничих запасів сировини і матеріалів, рівні продуктивності праці, реалізації готової продукції і т.п. У той же час ефективно організовані грошові потоки підприємства, підвищуючи ритмічність здійснення операційного процесу, забезпечують ріст об'єму виробництва і реалізації його продукції.

4. Ефективне управління грошовими потоками дозволяє скоротити потребу підприємства у залученому капіталі. Активно керуючи грошовими потоками можна забезпечити більш раціональне й ощадливе використання власних фінансових ресурсів, що формуються з внутрішніх джерел, знизити залежність темпів розвитку підприємства від залучуваних кредитів. Особливу актуальність цей аспект управління грошовими потоками здобуває для підприємств, що знаходяться на ранніх стадіях свого життєвого циклу, доступ яких до зовнішніх джерел фінансування досить обмежений.

5. Управління грошовими потоками є важливим фінансовим важелем забезпечення прискорення обороту капіталу підприємства. Цьому сприяє скорочення тривалості виробничого і фінансового циклів, що досягається в процесі результативного управління грошовими потоками, а також зниження потреби в капіталі, що обслуговує господарську діяльність підприємства. Прискорюючи за рахунок ефективного управління грошовими потоками оборот капіталу, підприємство забезпечує ріст суми прибутку, що генерується у часі.

6. Ефективне управління грошовими потоками забезпечує зниження ризику неплатоспроможності підприємства. Навіть у підприємств, що успішно здійснюють господарську діяльність і генерують достатню суму прибутку, неплатоспроможність може виникати як наслідок незбалансованості різних видів грошових потоків у часі. Синхронізація надходжень і виплат коштів, що досягається у процесі управління грошовими потоками підприємства, дозволяє усунути цей фактор виникнення його неплатоспроможності.

7. Активні форми управління грошовими потоками дозволяють підприємству отримувати додатковий прибуток, що генерується безпосередньо його грошовими активами.

Мова йде в першу чергу про ефективне використання тимчасово вільних залишків коштів у складі оборотних активів, а також інвестиційних ресурсів, що накопичуються у здійсненні фінансових інвестицій. Високий рівень синхронізації за об'ємами і в часі надходжень і виплат коштів дозволяє знижувати реальну потребу підприємства в поточному і страховому залишках коштів, що обслуговують операційний процес, а також резерв інвестиційних ресурсів, що формується у процесі здійснення реального інвестування. Таким чином, ефективне управління грошовими потоками підприємства сприяє формуванню додаткових інвестиційних ресурсів для здійснення фінансових інвестицій, що є джерелом прибутку.

Розглянуті аспекти підтверджують тезу про необхідність виділення грошових потоків підприємства в самостійний об'єкт фінансового управління з відповідним структурним і кадровим забезпеченням цього управління.

2 АНАЛІЗ МЕТОДІВ СКЛАДАННЯ ЗВІТНОСТІ ПРО РУХ ГРОШОВИХ КОШТІВ ПІДПРИЄМСТВА

Основним документом, з якого фінансовий менеджер отримує інформацію про надходження і видатки грошових коштів підприємства, є звіт про рух грошових коштів. Необхідність складання звіту про рух грошових коштів пояснюється тим, що користувачі звітності повинні мати інформацію не лише про зміни в складі майна підприємства і джерел його формування, доходах і витратах, а й про грошові надходження та виплати, які здійснювалися протягом звітного періоду. Метою складання звіту про рух грошових коштів є надання користувачам фінансової звітності повної, правдивої та неупередженої інформації про зміни, що відбулися у грошових коштах підприємства та їх еквівалентах за звітний період.

У звіті відображаються такі види діяльності:

- поточна - містить господарські операції, що впливають на розмір прибутку підприємства. Це виплати і надходження коштів за реалізовану продукцію, за відсотки за виданими і отриманими кредитами, виплати заробітної плати, сплата податків, вирахування з оплати праці, відрахування у відповідні позабюджетні фонди, виплати в бюджет за різними видами податків;
- інвестиційна - містить операції з придбання і реалізації основних засобів, цінних паперів, видачі й одержання позик, що погашаються;
- фінансова - включає операції з випуску і продажу акцій, одержання короткострокових і довгострокових кредитів, а також виплати акціонерам дивідендів, викуп і перепродаж акцій. У зарубіжній літературі цей вид коштів характеризуються як грошові потоки від активів.

Фінансові аналітики, співробітники фінансових та контролінгових служб підприємств повинні вміти читати відповідні форми звітності з тим, щоб робити правильні висновки про нинішній та потенційний фінансовий стан підприємства. На основі інформації, яка міститься у звіті, можна дійти висновків про:

- чистий рух грошових коштів протягом звітного періоду в результаті операційної, інвестиційної та фінансової діяльності;
- суми надходжень і видатків, що виникають у результаті цих видів діяльності;
- величину інвестиційних вкладень підприємства у звітному періоді та рівень їх фінансування за рахунок внутрішніх фінансових джерел;
- обсяг фінансових ресурсів, які підприємство залучило із зовнішніх джерел;
- зміну ліквідних засобів протягом звітного періоду.

Звіт про рух грошових коштів є вітчизняним еквівалентом звіту про Cash-flow який складають підприємства відповідно до вимог IAS-7 (міжнародні стандарти бухгалтерського обліку) та GAAP (набір принципів бухгалтерського обліку, за якими складають фінансову звітність підприємства США).

Показник Cash-flow почав використовуватися в 50-х роках XX століття американськими аналітиками при аналізі цінних паперів та звітності підприємств. У різних країнах спостерігалися спроби перекласти термін Cash-flow (рух коштів) іншою, ніж англійська, мовою, однак врешті-решт у більшості розвинутих країн відмовилися від власної версії Cash-flow і використовують у звітності при розрахунках в економічній літературі саме англійський варіант. У вітчизняній літературі досить часто при характеристиці Cash-flow вживається термін «грошовий потік», «чистий грошовий потік», що, на нашу думку, є не досить вдалою версією. Вживання терміну Cash-flow є виправданим у контексті переходу вітчизняних підприємств на міжнародні стандарти бухгалтерського обліку та звітності. Якщо користуватися терміном Cash-flow, то чистий рух грошових коштів у результаті операційної діяльності прийнято позначати як операційний Cash-flow, чистий рух коштів від інвестиційної діяльності - як інвестиційний Cash-flow. Різниця між вхідними та вихідними потоками в рамках фінансової діяльності (у вузькому розумінні) — Cash-flow від фінансової діяльності.

Відповідно до міжнародних стандартів обліку і практичного досвіду з підготовки звітності про рух грошових коштів використовуються два методи: - прямий і непрямий.

Ці методи розрізняються між собою повнотою уявлення даних про грошові потоки підприємства, початковою інформацією для розробки звітності та іншими параметрами.

Відмінності отриманих результатів розрахунку грошових потоків прямим і непрямим методами відносяться лише до операційної діяльності підприємства. По операційній діяльності базовим елементом розрахунку чистого грошового потоку підприємства виступає один з показників - отриманий у звітному періоді його чистий прибуток або ж прибуток до оподаткування, що в подальших розрахунках коригується на відповідні суми сплати податків з прибутку. Вибір того чи іншого базового елемента залежить від зацікавленості фінансового менеджера у тому чи іншому рівні деталізації отримуваної інформації про рух грошових коштів на підприємстві. Шляхом відповідних коректив чистий прибуток перетворюється на показник чистого грошового потоку.

Прямий метод розрахунку використовується, як правило, під час внутрішнього аналізу в рамках фінансового контролінгу для оцінки впливу руху грошових коштів на нинішню та потенційну ліквідність підприємства. За зовнішнього аналізу визначити чистий рух грошових коштів прямим методом неможливо за браком необхідної інформації, зокрема щодо грошових видатків підприємства на придбання сировини, матеріалів, на утримання персоналу тощо. Саме тому при оцінці кредитоспроможності чи інвестиційної привабливості підприємства використовується непрямий метод розрахунку Cash-flow, за якого використовується інформація, що міститься в офіційній звітності.

При зверненні до прямого методу розрахунку грошових потоків використовуються безпосередньо дані бухгалтерського обліку, що характеризують усі види надходжень і витрачання грошових коштів. Прямий метод забезпечує відображення всіх надходжень і витрат грошових коштів на підприємстві у звітному періоді за їх обсягом у розрізі окремих видів господарської діяльності і по підприємству в цілому.

Прямий метод розрахунку заснований на відображенні результатів операцій за рахунками коштів за певний період. При цьому операції групуються за трьома видами діяльності: поточною (операційною), інвестиційною і фінансовою.

Чистий Cash-flow (рух грошових коштів) по підприємству за звітний період розраховується як арифметична сума Cash-flow від усіх видів діяльності. Він дорівнюватиме приросту грошових коштів та їх еквівалентів за означений період.

Основою розрахунку загального Cash-flow є операційний Cash-flow який характеризує величину чистих грошових потоків, що утворюються в результаті операційної діяльності, тобто частину виручки від реалізації, яка залишається в розпорядженні підприємства в певному періоді після здійснення всіх грошових видатків операційного характеру. Цей показник можна розглядати як критерій оцінки внутрішнього потенціалу фінансування підприємства. Достатній розмір операційного Cash-flow створює сприятливі передумови для залучення фінансових ресурсів із зовнішніх джерел. Найявність операційного Cash-flow характеризує здатність підприємства:

- а) фінансувати інвестиції за рахунок внутрішніх фінансових джерел;
- б) погашати фінансову заборгованість;
- в) виплачувати дивіденди.

Прямий метод передбачає, що чистий грошовий потік (Cash-flow) від операційної діяльності розраховується як різниця між вхідними та вихідними грошовими потоками, що мають безпосереднє відношення до операційної діяльності підприємства. До вхідних грошових потоків належать: грошові надходження від продажу товарів у звітному періоді; погашення дебіторської заборгованості; інші грошові надходження від операційної діяльності (від реалізації оборотних активів, операційної оренди активів тощо). До вихідних грошових потоків належать грошові видатки на покриття витрат, які включаються у собівартість продукції, адміністративних витрат, витрат на збут, інших витрат у рамках операційної діяльності, а також податки на прибуток та проценти за користування позичками.

Таблиця 1 Аналіз грошових потоків від операційної діяльності ЗАТ «Ужгородська швейна фабрика» за 2009-2011 роки

Показники	2009 р.	2010 р.	2011 р.	Відхилення	
				тис. грн.	%
1	2	3	4	5(гр.4-гр.2)	6 (гр.5/ гр.2x100)
1. Надходження грошових коштів	3659	4260	3963	-297	-8,1
1.1 Прибуток від звич. діяльності	881	-	-	-881	-100
1.2 Амортизація необоротних активів	709	810	764	55	7,75
1.3. Збиток від неопераційної діяльності	-	2307	387	+2307	+100
1.4. Сума нарахованих відсотків	732	623	1369	637	87,02
1.5. Збільшення поточних зобов'язань	1337	-	1443	106	7,9
1.6. Надходження від реалізації оборотних активів	-	1205	1528	1528	+100
2. Видатки грошових коштів	2748	5409	3149	401	14,5
2.1. Збитки від звич. діяльності	-	4212	992	922	+100
2.2. Погашення поточних зобов'язань	-	573	788	788	+100
2.3. Сплачено відсотків	732	623	1369	637	87,02
2.4. Податок на прибуток	364	1	-	-364	-100
3. Чистий грошовий потік від операційної діяльності (р. 1-р. 2)	911	-1149	814	-97	-10,6

Особливості формування чистого грошового потоку від операційної діяльності у 2010 році різко відрізняються від попереднього року. Якщо у 2009 році діяльність підприємства була прибутковою, то у 2010 році - мали місце збитки, що відобразилося на величині вхідних грошових потоків. Негативною тенденцією є те, що основу вхідних грошових потоків складають не грошові статті, а не прибуток. У 2010 році такими статтями є збитки від не операційної діяльності на суму 2307 тис. грн. та амортизація (810 тис. грн.). Від'ємне значення чистого потоку у 2010 році є результатом перевищення витрачання грошових коштів над їх надходженням і вказує на загальний відтік коштів на суму 1149 тис. грн.

Також виходячи з аналізу результатів за 2011 рік ситуація із формуванням чистого грошового потоку покращилася, так як надходження від операційної діяльності перевищили їх витрачання. Проте, якщо проаналізувати якість цього показника, а саме за рахунок яких джерел він сформований, то видно, що основну частину надходжень складають надходження від реалізації оборотних активів та збільшення зобов'язань по сплаті відсотків. Таку структуру показника чистого грошового потоку не можна назвати якісною.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного в статті дослідження можна зробити наступні висновки:

1. В умовах ринкової економіки з її жорсткою конкуренцією, виживання та успішне функціонування підприємств багато в чому визначається здатністю фінансових менеджерів грамотно розпорядитися наявними фінансовими ресурсами з метою забезпечення своєчасності надходження грошових коштів та їх збалансованості з грошовими видатками. Тобто мова йде про ефективне управління грошовими потоками, під якими розуміють надходження і сплату грошових коштів та їх еквівалентів. У найзагальнішому вигляді під грошовим потоком розуміється різниця між коштами, що надійшли, і сплаченими.

2. Управління грошовими потоками є одним з найважливіших елементів в діяльності фінансового менеджера і полягає в такому:

- облік руху коштів;

- аналіз грошових потоків за даними бухгалтерської звітності;
- оцінка впливу грошових потоків на фінансову стійкість підприємства;
- визначення резерву готівки для підтримки нормальної платоспроможності;
- прогнозування майбутніх грошових потоків.

3. Грошовий потік є агрегованим поняттям і включає в себе сукупність різних видів, які групуються за різними класифікаційними ознаками. Проте основними є два види: вхідний і вихідний грошові потоки, тобто надходження і видатки, що знаходять своє відображення у Звіті про рух грошових коштів. Призначення вхідних грошових потоків полягає у забезпеченні підприємства коштами, які необхідні для здійснення поточної та інвестиційної діяльності. Призначення вихідних грошових потоків полягає у використанні коштів за різними напрямками фінансово-господарської діяльності.

4. Управління грошовими потоками базується на наступних принципах:

- інформативна достовірність - формування певної інформаційної бази, необхідної для здійснення фінансових операцій підприємства;
- збалансованість - оптимізація грошових потоків підприємства в процесі управління ними;
- забезпечення ефективності використання коштів;
- забезпечення ліквідності.

Фінансовий менеджер повинен управляти грошовими потоками таким чином, щоб максимізувати доходність підприємства і одночасно зберегти високу ліквідність його активів.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України „Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні" від 16.07.99 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14>
2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 4 "Звіт про рух грошових коштів", затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31.03.1999р. №87 зі змінами від 10.06.2010р. N382 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0398-99>
3. Білик М.Д., Павловська О.В., Притуляк Н.М., Невмержицька Н.Ю. Фінансовий аналіз: Навч. посіб. - К.: КНЕУ, 2005. - 592 с.
4. Бланк И.А. Основы финансового менеджмента. - Т.2. - 2-е изд., перераб. и доп. - К.: Зльга, Ника-Центр, 2004. - 624с.
5. Бланк И.А. Финансовый менеджмент: Учебный курс. - К.: Ника-центр, Зльга, 2002. - 528 с.
6. Бланк И.А. Управление финансовой стабилизацией предприятия / Бланк И.А. - К. : Ника-Центр, Зльга, 2003. - 496с.
7. Бочаров В.В. Коммерческое бюджетирование. - СПб.: Питер, 2003. - 368с.
8. Брейли Р., Майерс С. Принципы корпоративных финансов: Пер. с англ. - М.: ЗАО «Олимп-бизнес», 1997. - 1120 с.
9. Брігхем Є. Основи фінансового менеджменту: Пер. з англ. - Київ: Молодь, 1997. - 1000 с.
10. Ван Хорн Дж. К. Основы управления финансами / Дж. К. Ван Хорн ; [пер. с англ.]. - М. : Финансы и статистика, 1999. - 800 с.

Одержано 10.09.2012р.

Ó **Пітюлич Михайло Михайлович**, к.е.н. доцент, завідувач кафедри фінансів ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Стегура Віктор Вікторович, магістр з фінансів і кредиту, економічний факультет ДВНЗ «Ужгородський національний університет»